Kinematyka

Bartosz Węgrzyn

23 grudnia 2023

1 Wprowadzenie

Ta notatka opisuje w najważniejsze zagadnienia w kinematyce: ruchy jednostajne i zmienne, w jednym i dwóch wymiarach, ruch po okręgu oraz względność ruchów.

2 Ruch w jednym wymiarze

2.1 Wiadomości wstępne

2.1.1 Położenie

Położeniem \vec{x} punktu¹ w danym momencie nazywamy wektor rozpoczynający się w początku układu, a kończący się na tym punkcie (wektor wodzący).

Położeniem \overrightarrow{x} ciała w danym momencie nazywamy wektor wodzący do środka masy tego ciała.

Położenie jest funkcją czasu.

2.1.2 Przemieszczenie

Przemieszczeniem nazywamy wektor:

$$\boxed{\Delta \vec{x} = \vec{x_1} - \vec{x_0}},\tag{1}$$

gdzie $\overrightarrow{x_0}$ to położenie początkowe ciała, a $\overrightarrow{x_1}$ to położenie końcowe ciała.

2.1.3 Droga

Droga \boldsymbol{s} to wielkość skalarna opisująca dystan
s pokonany w pewnym określonym czasie.

Zawsze zachodzą następujące zależności:

$$s \geqslant 0 \land s(t_1) \geqslant s(t_0), t_1 > t_0$$
 (2)

 $^{^1{\}rm W}$ dwóch i trzech wymiarach położenie i przemieszczenie są oznaczane literą r,aby nie mylić ich z osią x. Jednak w ruchu w jednym wymiarze poruszamy się po jednej osi (zazwyczaj xlub y)i wektor wodzący oznaczamy taką samą literą jak oś.

Pierwsza zależność mówi, że droga zawsze jest dodatnia - nie możemy pokonać ujemnego dystansu. Druga zależność mówi nam, że droga nigdy nie maleje - tak jak pokonany dystans na liczniku samochodu.

2.1.4 Prędkość średnia i chwilowa, szybkość

Prędkość średnia $\overrightarrow{v_s}$ jest równa:

$$\vec{v_s} = \frac{\Delta \vec{x}}{t},\tag{3}$$

gdzie t to pewien przedział czasowy, w którym nastąpiło przemieszczenie $\Delta \vec{x}$. Prędkość chwilowa \vec{v} jest funkcją czasu i wynosi:

$$\vec{v} = \frac{d\vec{x}}{dt} = \dot{\vec{x}} \tag{4}$$

Szybkość średnia v_{sr} to wielkość skalarna:

$$v_s = \frac{s}{t},\tag{5}$$

gdzie t to czas, w którym została przebyta droga s.

Szybkość chwilowa v to wielkość skalarna:

$$v = \left| \frac{dx}{dt} \right| = |\dot{x}| = |\vec{v}|$$
 (6)

Szybkość może dowolnie zmieniać swoją wartość, ale musi być zawsze $\geqslant 0$, ponieważ jest modułem wektora.

2.1.5 Przyspieszenie

Przyspieszenie chwilowe \vec{a} to wektor:

$$\vec{a} = \frac{d\vec{v}}{dt} = \ddot{\vec{x}} \tag{7}$$

lub skalar:

$$a = \left| \frac{dv}{dt} \right| = |\ddot{x}| = |\vec{a}|$$
 (8)

Przyspieszenie średnie a_s :

$$a_s = \left| \frac{\Delta v}{t} \right|,\tag{9}$$

gdzie t to czas, w którym nastąpiła zmiana prędkości $\Delta v = v_1 - v_0$.

2.1.6 Wzory całkowe

Z powyższych wzorów wynikają następujące:

$$s = \int_0^t v \, dt$$

$$v = \int_0^t \pm a \, dt$$
(10)

Stałymi w tych całkach będą s_0 i v_0 (wartości początkowe). Znaczenie znaku \pm zostanie omówione w następnym podrozdziałe.

2.1.7 Wyższe pochodne położenia po czasie

Zryw \overrightarrow{z} to trzecia pochodna położenia po czasie, można nazwać go "przyspieszeniem przyspieszenia":

$$\vec{z} = \vec{a} = \ddot{\vec{v}} = \ddot{\vec{x}}
z = \dot{a} = \ddot{v} = \ddot{x}$$
(11)

Udar \vec{u} to czwarta pochodna położenia po czasie, "przyspieszenie zrywu":

$$\vec{u} = \dot{\vec{z}} = \ddot{\vec{a}} = \ddot{\vec{v}} = \ddot{\vec{x}}$$

$$u = \dot{z} = \ddot{a} = \ddot{v} = \ddot{x}$$

$$(12)$$

Potraktujmy te wielkości jednak jako ciekawostki, ponieważ bardzo rzadko znajdują zastosowanie w fizyce.

2.2 Ruch jednostajny prostoliniowy

2.2.1 Definicja ruchu jednostajnego prostoliniowego

Ruch jednostajny prostoliniowy to taki ruch, gdzie torem ciała jest linia prosta oraz v(t) = const.

2.2.2 Wzory w ruchu jednostajnym prostoliniowym

Wyprowadźmy wzory opisujące ruch jednostajny prostoliniowy:

$$s = \int_0^t v \, dt = s_0 + vt \tag{13}$$

$$v = const. \implies a = 0$$

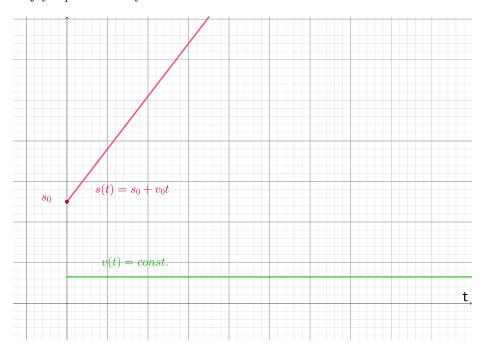
$$\implies \boxed{\Delta v = \int_0^t a \, dt - v_0 = 0} \tag{14}$$

Równanie ruchu ma postać:

$$x(t) = x_0 \pm vt, \tag{15}$$

gdzie gdy mamy +, \vec{v} jest skierowany zgodnie z osią, a gdy mamy -, \vec{v} jest skierowany przeciwnie do osi.

Na rysunku 1 widać wykres drogi oraz prędkości od czasu w ruchu jednostajnym prostoliniowym.

Rysunek 1: Wykres s(t) i v(t) w ruchu jednostajnym prostoliniowym.

2.3 Ruch prostoliniowy jednostajnie zmienny

2.3.1 Definicja ruchu prostoliniowego jednostajnie zmiennego

Ruch prostoliniowy jednostajnie zmienny to taki ruch, gdzie torem ciała jest linia prosta oraz $a=const. \land a \neq 0.$

2.3.2 Wzory w ruchu prostoliniowym jednostajnie zmiennym

Wyprowadzając wzory dla ruchu jednostajnie zmiennego, mamy:

$$v_1 = \int_0^t \pm a \, dt = v_0 \pm at$$
 (16)

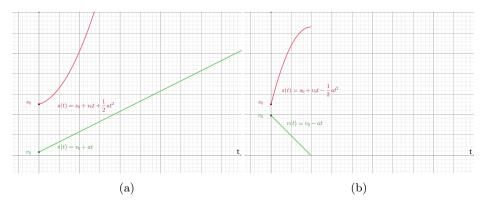
$$a = \frac{v_1 - v_0}{t} = \frac{\Delta v}{t} \tag{17}$$

$$s = \int_0^t v \, dt = \int_0^t v_0 + at \, dt =$$

$$= \left[s_0 + v_0 t \pm \frac{1}{2} a t^2 \right]$$
(18)

Pojawiają się tu znaki \pm , dlatego że w zależności czy ruch jest przyspieszony, czy opóźniony, musimy przyspieszeniu nadać znak dodatni lub ujemny. Ruch nazywamy przyspieszonym, kiedy zwroty \overrightarrow{v} i \overrightarrow{a} są zgodne, a opóźnionym, kiedy ich zwroty są przeciwne. Zauważmy, że przez to dziedziną funkcji v(t) i s(t) w ruchu opóźnionym będą tylko takie nieujemne wartości t, dla których $v_0-at\geqslant 0$ (do tego momentu droga będzie rosła, a nie malała, co byłoby niezgodne z założeniami (2)).

Drogę i prędkość jako funkcję czasu w tym ruchu pokazuje rysunek 2.

Rysunek 2: Wykresy v(t) i s(t) w ruchu prostoliniowym jednostajnie (a) przyspieszonym (b) opóźnionym. Zauważmy, że wykres (b) ucina się od razu, gdy v(t)=0, czyli wektor \overrightarrow{v} zmienia swój zwrot. Wtedy droga zaczęłaby maleć, co jest niezgodne ze wcześniejszymi założeniami.

Równanie ruchu ma postać:

$$x(t) = x_0 \pm v_0 t \pm \frac{1}{2} a t^2, \tag{19}$$

gdzie znaki zależą od zwrotów \vec{v} i \vec{a} względem osi. W ruchu przyspieszonym bez drogi początkowej:

$$s = v_0 t + \frac{1}{2}at^2$$

Wyciągnijmy t przed nawias i podstawmy $at = \Delta v$:

$$s = t \left(v_0 + \frac{1}{2}at \right)$$
$$s = t \left(v_0 + \frac{1}{2}\Delta v \right)$$

Jak wiemy, w czasie t, $\Delta v = v - v_0$:

$$s = t \left(v_0 + \frac{1}{2}v_1 - \frac{1}{2}v_0 \right)$$
$$s = \frac{1}{2}t \left(v_1 + v_0 \right)t = \frac{2s}{(v_1 + v_0)}$$

Wiemy również, że:

$$t = \frac{v_1 - v_0}{a}$$

Przyrównajmy zatem te dwa równania:

$$\frac{v_1 - v_0}{a} = \frac{2s}{(v_1 + v_0)}$$
$$2sa = (v_1 - v_0)(v_1 + v_0)$$

Prawa strona tego równania to nic innego, jak wzór skróconego mnożenia. Mamy więc nasz ostateczny wzór:

$$2sa = v_1^2 - v_0^2$$
 (20)

2.3.3 Rzut pionowy w dół i spadek swobodny

Ruch w rzucie pionowym w dół jest niczym innym, jak ruchem prostoliniowym jednostajnie przyspieszonym, gdzie $a=g~(g\approx 9,81\,\mathrm{m\,s^{-2}}).$

Zatem opiszmy ten ruch poznanymi wcześniej równaniami:

$$h(t) = h_0 - v_0 t - \frac{1}{2}gt^2, \tag{21}$$

gdzie h(t) to wysokość ciała nad powierzchnią ziemi w danym momencie w czasie, h_0 to wysokość, z jakiej zostało rzucone ciało, a v_0 to prędkość, z jaką rzucono ciało. Zakładamy tutaj że wszystkie wektory są skierowane równolegle do osi y, której początkiem (zerem) jest ziemia oraz jest ona skierowana w górę (stad minusy w równaniu - wektory \vec{v} i \vec{a} są skierowane w dół).

W przypadku szczególnym, kiedy $v_0 = 0$:

$$h(t) = h_0 - \frac{1}{2}gt^2 (22)$$

Taki ruch nazywamy wtedy spadkiem swobodnym.

W rzucie pionowym w dół oraz w spadku swobodnym, prędkość ciała tuż przed uderzeniem w ziemię możemy wyprowadzić ze wzoru (20):

$$v_1 = \sqrt{2h_0 g + v_0^2} \tag{23}$$

dla rzutu pionowego oraz:

$$v_1 = \sqrt{2h_0 g} \tag{24}$$

dla spadku swobodnego.

Przekształcając wzory, mamy:

$$h_0 = \frac{v_1^2 - v_0^2}{2g} \tag{25}$$

oraz:

$$h_0 = \frac{v_1^2}{2g} \tag{26}$$

2.3.4 Rzut pionowy w górę

Rzut pionowy w górę jest po prostu ruchem prostoliniowym jednostajnie opóźnionym. Zatem możemy go opisać równaniem:

$$h(t) = h_0 + v_0 t - \frac{1}{2}gt^2, (27)$$

gdzie h to wysokość ciała nad ziemią w danym momencie t w czasie, h_0 to wysokość nad ziemią, z jakiej ciało zostało rzucone, a v_0 to prędkość jaka została nadana ciału przy wyrzucie.

Aby obliczyć h_{max} , obliczmy maksimum funkcji h(t):

$$\dot{h} = v_0 - gt$$

$$v_0 - gt = 0$$

 $v_0 = gt \implies$ funkcja osiąga ekstremum, kiedy $t = \frac{v_0}{g}$

 $\ddot{h} = -g < 0 \implies$ tym ekstremum jest maksimum

Podstawmy więc nasz wynik do równania (27):

$$h_{max} = h_0 + \frac{v_0^2}{2g}$$
 (28)

Jak pamiętamy, w tym przypadku $v_0=gt_{max}$. Podstawmy to więc do powyższego równania:

$$h_{max} = h_0 + \frac{1}{2}gt_{max}^2$$

$$t_{max} = \sqrt{\frac{2(h_{max} - h_0)}{g}}$$
 (29)

W tym ruchu całkowity czas lotu t jest równy:

$$t = t_{max} + t_s,$$
 (30)

gdzie t_s jest czasem spadania ciała, który można łatwo wyliczyć ze wzorów w spadku swobodnym. Jest on równy czasowi wznoszenia (t_{max}) , jeśli wysokość z jakiej zostało rzucone ciało i na jakiej ono wylądowało są równe. Wtedy $t=2t_{max}$.

2.4 Ruchy niejednostajnie zmienne

Jeśli mamy dane położenie, prędkość lub przyspieszenie jako dowolną funkcję czasu, nie koniecznie wpasowującą się w poprzednie ruchy, możemy z łatwością dokonać obliczeń używając wzorów z paragrafów 2.1.4, 2.1.5 i 2.1.6.

3 Ruch w dwóch wymiarach

W przypadku, gdy mamy do czynienia z ruchem w dwóch wymiarach, najłatwiej jest rozdzielić wektory na poszczególne składowe i traktować je jako niezależne od siebie.

3.1 Rzut poziomy

3.1.1 Podział ruchu na dwie składowe

W rzucie poziomym mamy do czynienia z dwoma ruchami - jednostajnym prostoliniowym w osi x oraz spadkiem swobodnym w osi y. Zatem:

$$\vec{r} = x\hat{i} + y\hat{j} \tag{31}$$

$$\vec{v} = v_x \hat{i} + v_y \hat{j} \tag{32}$$

$$\vec{a} = a_x \hat{i} + a_y \hat{j},\tag{33}$$

gdzie \hat{i} oraz \hat{j} to wersory w kierunku odpowiednio osi x i y.

Dzięki takiemu podziałowi, możemy oddzielnie analizować ruch w osi x oraz y, a następnie nałożyć je na siebie.

3.1.2 Składowa x w rzucie poziomym

W rzucie poziomym prędkość nadana ciału na początku ma tylko składową x. Pomijamy też opory powietrza, więc składowa x naszej prędkości pozostaje bez zmian. Zatem mamy do czynienia z ruchem jednostajnym prostoliniowym

(prostoliniowy, ponieważ rozważamy ruch jedynie wzdłuż jednej osi). Przyjmujemy, że ciało zostało rzucone z zera osi x, więc pozbywamy się x_0 . Wtedy:

$$v_x = v_0 = const.$$
 (34)

$$x = v_x t \tag{35}$$

3.1.3 Składowa y w rzucie poziomym

W rzucie poziomym prędkość początkowa ciała nie posiada składowej y. Nadaje ją dopiero grawitacja, zatem mamy do czynienia ze spadkiem swobodnym. Zakładamy, że ciało zostało rzucone na wysokości h_0 nad ziemią. Zatem:

$$v_y = gt$$
 (36)

$$v_y = gt$$

$$y = h_0 - \frac{1}{2}gt^2$$
(36)

Możemy stosować tu wszystkie wzory poznane w paragrafie 2.3.3.

3.1.4 Łączenie dwóch składowych

Zasięgiem d rzutu poziomego (oraz później ukośnego) nazywamy odległość, jaką podczas lotu przebędzie ciało w osi x:

$$d = v_0 t \tag{38}$$

Mając dany zasięg i prędkość początkową, możemy wyliczyć czas:

$$t = \frac{d}{v_0} \tag{39}$$

Teraz możemy np. obliczyć wysokość, na jakiej rzucono ciało:

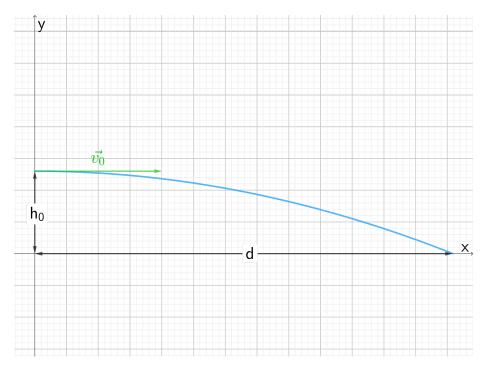
$$h_0 = \frac{1}{2} \frac{gd^2}{v_0^2} \tag{40}$$

Możemy również połączyć dwie składowe położenia w jeden wektor:

$$\overrightarrow{r} = (v_0 t)\hat{i} + \left(h_0 - \frac{1}{2}gt^2\right)\hat{j}$$

$$\tag{41}$$

Tor ciała w rzucie poziomym widać na rysunku 3.

Rysunek 3: Tor ciała w rzucie poziomym z zaznaczonym zasięgiem, wysokością początkową i prędkością początkową.

3.2 Rzut ukośny

3.2.1 Składowa x w rzucie ukośnym

Podobnie jak w rzucie poziomym, składowa x prędkości pozostaje stała przez cały czas. To oznacza, że mamy do czynienia z ruchem jednostajnym prostoliniowym w osi x. Dlatego tutaj obliczenia będą wyglądały tak samo jak w rzucie poziomym. Jednak pamiętajmy, że $v_x \neq v_0$, ponieważ v_x nie jest jedyną składową wektora $\overrightarrow{v_0}$.

3.2.2 Składowa y w rzucie ukośnym

Teraz w osi y mamy do czynienia z rzutem pionowym w górę z prędkością początkową v_{0y} . Jeśli ciało zostało rzucone z wysokości h_0 , to:

$$y = h_0 + v_{0y}t - \frac{1}{2}gt^2$$
(42)

Jeżeli ciało ląduje na takiej samej wysokości, z jakiej zostało rzucone (np.

na płaskiej polanie):

$$t = 2t_{max} = 2\sqrt{\frac{2(h_{max} - h_0)}{g}} \tag{43}$$

Możemy też obliczyć maksymalną wysokość, na jaką wzniesie się to ciało:

$$h_{max} = h_0 + \frac{v_{0y}^2}{2g} \tag{44}$$

3.2.3 Łączenie składowych

Skoro v_x i v_{0y} są składowymi wektora $\overrightarrow{v_0}$, mamy:

gdzie θ_0 to kąt zawarty między osią x a wektorem $\overrightarrow{v_0}$. Stąd mamy również:

$$\theta_0 = \arctan\left(\frac{v_{0y}}{v_x}\right) \tag{46}$$

Jeżeli ciało ląduje na takiej samej wysokości jak h_0 , $v_y=v_{0y}$ oraz $\theta=-\theta_0$. Czas ponownie możemy wyliczyć nie tylko z y, ale też z x:

$$t = \frac{d}{v_0 \cos \theta_0} \tag{47}$$

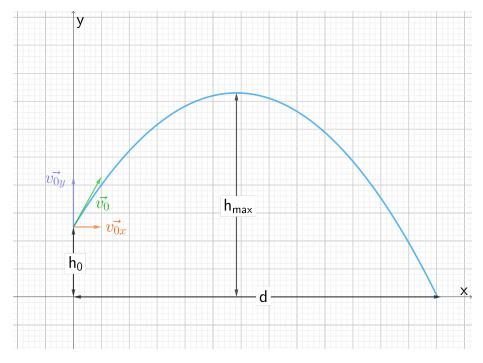
Łącząc obie składowe w jeden wektor, mamy:

$$\overrightarrow{r} = (v_0 t \cos \theta_0) \, \hat{i} + \left(h_0 + v_0 t \sin \theta_0 - \frac{1}{2} g t^2 \right) \hat{j}$$

$$\tag{48}$$

Tor w rzucie ukośnym został przedstawiony na rysunku 4 (następna strona).

Na podstawie równań z ruchu jednostajnego prostoliniowego oraz z rzutu pionowego w górę jesteśmy w stanie wyprowadzać wiele równań i zależności, które są w pełni dostosowane do potrzeb problemu.

Rysunek 4: Tor ciała w rzucie ukośnym z zaznaczonym zasięgiem, wysokością początkową i maksymalną oraz prędkością początkową i jej składowymi.

3.3 Ruch po okręgu

3.3.1 Prędkość i przyspieszenie kątowe

 θ to kąt, jaki wektor wodzący ciała poruszającego się po okręgu tworzy z osią x.

 ω to prędkość kątowa, czyli pierwsza pochodna θ po czasie (szybkość jego zmian):

$$\omega = \dot{\theta} \tag{49}$$

 ε to przyspieszenie kątowe, czyli druga pochodna θ po czasie:

$$\varepsilon = \ddot{\theta} \tag{50}$$

Częstość kołowa f to częstotliwość obrotów (tzn. ile razy ciało poruszające się po okręgu zatoczy kąt 2π rad w danej jednostce czasu):

$$f = \frac{\omega}{2\pi} \tag{51}$$

3.3.2 Definicja ruchu jednostajnego po okręgu

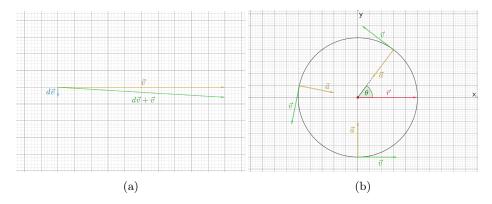
Ruch jednostajny po okręgu, to taki ruch, gdzie wartość wektora prędkości ciała pozostaje stała, a ciało zakreśla tor po okręgu. Ruch jednostajny po okręgu jest w pewnym sensie ruchem zmiennym - wektor prędkości zmienia swój kierunek, a więc musi działać na ciało przyspieszenie.

3.3.3 Przyspieszenie w ruchu jednostajnym po okręgu

Aby wektor prędkości ciała \vec{v} zmieniał swój kierunek bez zmiany swojej wartości, musimy dodawać do niego inny, nieskończenie mały oraz prostopadły wektor prędkości $d\vec{v}$. Jak pamiętamy:

$$\vec{v} = \vec{a}t \tag{52}$$

zatem aby nasz wektor był nieskończenie mały i prostopadły do \overrightarrow{v} , wektor przyspieszenia również prostopadły do wektora \overrightarrow{v} musimy pomnożyć przez nieskończenie mały czas dt. Z tego powodu wektor \overrightarrow{a} w ruchu jednostajnym po okręgu zawsze jest prostopadły do wektora \overrightarrow{v} - tylko wtedy \overrightarrow{v} będzie zmieniał swój kierunek bez zmiany swojej wartości (rysunek 5).

Rysunek 5: Na rysunku (a) przedstawiono dodawanie wektora $d\vec{v}$ do \vec{v} . Jak $|d\vec{v}| \to 0$, $|\vec{v} + d\vec{v}| \to |\vec{v}|$, ale wektor wypadkowy jest obrócony. Na rysunku (b) przedstawiono wektory przyspieszenia dośrodkowego i prędkości w ruchu jednostajnym po okregu. Zaznaczono też kat θ i promień okregu.

Przyspieszenie w tym ruchu można obliczyć ze wzoru:

$$a = \frac{v^2}{r}, (53)$$

gdzie r jest zarówno długością wektora wodzącego ciała poruszającego się po okręgu, jak i promieniem okręgu.

3.4 Względność ruchu

Jeżeli układ R' porusza się ruchem jednostajnym z prędkością u względem układu R, a ciało porusza się z prędkością \vec{v}' względem układu R', to ciało porusza się z prędkością \vec{v} względem układu R, która jest równa:

$$\overrightarrow{v} = \overrightarrow{v}' + \overrightarrow{u} \tag{54}$$

Wtedy położenie tego ciała względem układu R wynosi:

$$\overrightarrow{r} = \overrightarrow{r_0} + \overrightarrow{r_0}' + \overrightarrow{v}t, \qquad (55)$$

gdzie $\overrightarrow{r_0}$ to położenie początkowe układu R' względem układu R, a $\overrightarrow{r_0}'$ to położenie początkowe ciała względem układu R'.

Układy nie przyspieszają, a więc są układami inercjalnymi, tzn. działają w nich zasady dynamiki Newtona. Przeciwieństwem układów inercjalnych są układy nieinercjalne.

Powyższe zależności są prawdziwe jedynie, gdy:

$$v, v', u \ll c \tag{56}$$

oraz gdy czas płynie tak samo we wszystkich układach, tzn. t = t'.

Ruch ciał w przypadkach, gdy ich prędkości są porównywalne do c bada szczególna teoria względności.

Spis treści

1	$\mathbf{W}\mathbf{p}$	rowadzenie	1
2	Ruc	ch w jednym wymiarze	1
	2.1	Wiadomości wstępne	1
		2.1.1 Położenie	1
		2.1.2 Przemieszczenie	1
		2.1.3 Droga	1
		2.1.4 Prędkość średnia i chwilowa, szybkość	2
		2.1.5 Przyspieszenie	2
		2.1.6 Wzory całkowe	3
		2.1.7 Wyższe pochodne położenia po czasie	3
	2.2	Ruch jednostajny prostoliniowy	3
		2.2.1 Definicja ruchu jednostajnego prostoliniowego	3
		2.2.2 Wzory w ruchu jednostajnym prostoliniowym	3
	2.3	Ruch prostoliniowy jednostajnie zmienny	4
		2.3.1 Definicja ruchu prostoliniowego jednostajnie zmiennego .	4
		2.3.2 Wzory w ruchu prostoliniowym jednostajnie zmiennym	4
		2.3.3 Rzut pionowy w dół i spadek swobodny	6
		2.3.4 Rzut pionowy w górę	7
	2.4	Ruchy niejednostajnie zmienne	8
3	Ruc	ch w dwóch wymiarach	8
	3.1	Rzut poziomy	8
		3.1.1 Podział ruchu na dwie składowe	8
		3.1.2 Składowa x w rzucie poziomym	8
		3.1.3 Składowa y w rzucie poziomym	9
		3.1.4 Łączenie dwóch składowych	9
	3.2	Rzut ukośny	10
		3.2.1 Składowa x w rzucie ukośnym	10
		3.2.2 Składowa y w rzucie ukośnym	10
		3.2.3 Łączenie składowych	11
	3.3	Ruch po okręgu	12
		3.3.1 Prędkość i przyspieszenie kątowe	12
		3.3.2 Definicja ruchu jednostajnego po okręgu	13
		3.3.3 Przyspieszenie w ruchu jednostajnym po okręgu	13
	3.4	Względność ruchu	14